

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2026

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2026

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 25.09.2026 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.

Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».

Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022

Подписано в печать 25.09.2026 г. Формат 60*84 1\8. Бум. типогр.

Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89

Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhana L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 25.09.2026 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS		
БАҚЫТЖАНОВА А.К.	The problem of Professional Language in Scientific Publications of the International Database Scopus	7
ЕРСҰЛТАНОВА Қ.Ж.	Қазақ тілінің цифрлық медиакөңістіктегі тіл тазалығы	23
ИМАНБЕРДІ С.Қ. ӘБДУӘЛИҰЛЫ Б.	Қазақ кісі есімдері: отбасы және демография	32
КЕСІКБАЕВА Ә. ЕСЕНОВА Қ.Ө. ИСМАИЛОВА Ф.К.	Қазақ очерктерінің типтік түрлері және жолсапар очерктерінің прагматикасы	42
МУСАЕВ Ә.С. АМАНГЕЛЬДИН Е.А. АЛКЕБАЕВА Д.А.	Адам мен жасанды интеллект коммуникациясы: тілдік имитация және иллюзия	54
НУРБАЕВА А.М. БАЙСЫДЫК И.Б. АҚЫБАЕВА Н.Н.	Генеративный искусственный интеллект в рекламном дискурсе: языковые сдвиги и трансформация голоса бренда	65
NURDAULET P. BIRAY N. MAULET A.	Theoretical Foundations of the Linguoculturological Study of Kui-anysz texts: Language and Culture, Linguocultural Unit, Concept, Symbol, and Cultural Code	78
ОРАЗБАЕВА Ф.Ш. РЫСҚҰЛОВА А.Д. ПЕРТАЕВА Ә.К.	Қазақ, орыс және ағылшын дискурсындағы генеративті семантика: салыстырмалы-типологиялық талдау	89
РАҚЫМҒАЛИЕВА А.О. ИСАКОВА С.С. МУХАМЕДЖАНОВА Г.Т.	Қазақ тіл білімінде когнитивтік терминтаңымның қалыптасуы мен дамуы	102
SAURBAYEV R.ZH. PASHAN D.M.	The Manifestation of Emotive and Evaluative Dimensions in Lexical Usage within the Context of Communication	111
СНАБЕКОВА М.М. НУРТАЕВА А.Б.	Қазақ және ағылшын тіліндегі жеке жұлдыздардың халықтық космонимдік атаулары жайында	124
ТҰЯҚБАЙ Т. ТҰЯҚБАЕВА Р. ТОЙБЕКОВА С.	Абай шығармаларындағы «е» көмекші етістігінің эволюциясы	133
ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES		
АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә. НУРДАУЛЕТОВА Б.И. БЕКЕЕВА Н.Ж.	Алтай оронимі мен Ертіс гидронимі: фольклорлық нұсқалар және этимологиялық талдау	146
АЛМАСХАНҚЫЗЫ А. СЕЙІТОВА Б.Б. МЕЛЬНИК С.	Асқар Алтай прозасындағы интермәтін және ұлттық семиосфера	158

ҚОРҒАНБЕКОВ Б.С. ДАУЛЕТ Л.	Мырзашөл өңірі қазақтарының фольклоры: жанрлық жүйесі мен мәдени-танымдық ерекшелігі	173
KARBOZOV E.K. NOGAIBEK KYZY L.	Semiotic and Symbolic Significance of Sacred Notions in Wedding Ritual Folklore	184
ДИЛЬДЕБАЕВА Ж.Ш. АХМЕТ К.С.	Әдебиеттегі кроссвер жанры және қазіргі қазақ прозасы	196
ЖОРАШОВА А.М. АЙТУГАНОВА С.Ш. ТАМАБАЕВА Қ.Ө.	Қазіргі қазақ прозасындағы метанарратив: Айгүл Кемелбаева шығармаларының құрылымдық ерекшеліктері	207
ЖУМАГЕЛДИН Ж.Ш. ЖАРЫЛҒАПОВ Ж.Ж. КЕНЖЕГАЛИЕВ С.А.	Қазақ анималистік прозасындағы баяндау формаларының құрылымы	218
ИСИНА Н.У. НУРМАНОВА Ж.К. ЖАПАНОВА М.Е.	Авторская стратегия в малой прозе Умит Тажкен	227
МИРАЗОВА М.Н. БОЛТАНОВА Ж.	Қазылық тауының көркем санадағы пішіні	243
ОРАЗХАН Н.Н. ДАРИБАЕВ С.Д. МАХАНБЕТҚЫЗЫ А.	*Қорқыт ата бейнесін медиакеңістікте жандандыру мәселесі	252
САДЫҚ А.С.	Қазақ ғашықтық ән өлеңдерінің поэтикалық типологиясы	262
САПАШ Ш.Б. ТАХАН С.Ш.	Методологические подходы к изучению казахской драматургии в отечественном литературоведении 1960–1980-х годов	273
СИРЯЧЕНКО В.В. БАЗЫЛОВА Б.К. СЕКЕЙ Ж.	Возможности и вызовы интеграции искусственного интеллекта и визуализации данных в изучение эволюции казахской литературы	284
ТОҚТАРБАЙ Е. Н. ӘУБӘКІРОВА Қ.А. ТОҚСАМБАЕВА А.О.	Шәкәрім поэзиясындағы «оян» мотиві	294
UTESHOVA A.A. MATBEK N.K.	Mystical Chronotope and Mythical Symbolism in Contemporary Kazakh Youth Prose	305
ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE		
АСҚАРОВА Г.С. КАРИБЕКОВА А.Ж. АЙТОВА Ж.Ж.	Цифрлық гуманитаристика аясында ежелгі дәуір әдебиетін оқытудың жаңа парадигмасы	315
САТКЕНОВА Ш. ТЛЕУБАЕВ С. Б.	Мультимедиялық құралдар арқылы қазіргі қазақ әңгімелерін оқытудың ерекшелігі	328

*Ж.Ш. ДИЛЬДЕБАЕВА¹ К.С. АХМЕТ²

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан ^{1,2}
(e-mail: zhaina.dildebayeva@gmail.com¹, akhmet2013@list.ru²)

ӘДЕБИЕТТЕГІ КРОССОВЕР ЖАНРЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі қазақ прозасындағы кроссвер феномені жанрлық трансформация, адресат әмбебаптығы және интертекстуалдық байланыстар тұрғысынан кешенді зерделенеді. Зерттеудің өзектілігі – ұлттық әдебиеттегі дәстүрлі жанрлық шекаралардың бірте-бірте жойылып, «балалар мен ересектерге ортақ әдебиет» үрдісінің белең алуымен және ұлттық кодтың жаһандық мәдени трендтермен тоғысуын ғылыми тұрғыдан негіздеу қажеттілігімен айқындалады. Жұмыстың мақсаты – М.Мағауин, Т.Әсемқұлов, Д.Әшімханұлы және М.Омарова шығармаларындағы кроссверлік нышандарды анықтап, олардың мифопоэтикалық негіздері мен мәдени бірегейлікті сақтаудағы маңызын айқындау. Зерттеу барысында жүйелі-сипаттамалық, мифопоэтикалық, герменевтикалық және интертекстуалдық талдау әдістері қолданылды. Талдау нәтижесінде қазіргі қазақ романдары мен әңгімелеріндегі фольклорлық элементтердің ежелгі эпос, миф немесе ауызша дәстүрлердің заманауи көркемдік кескіні екені дәлелденді. Шығармалардағы кроссверлік сипат жанрлық синтез ретінде ғана емес, автордың жас ерекшелігі әртүрлі оқырманмен ортақ интеллектуалдық диалог орнату тәсілі ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, қаламгерлердің мифтік образдар мен шынайы өмір элементтерін ұштастыруы әдебиеттің коммуникативтік аясын кеңейтіп, ұлттық мәдени кодтарды жаһандық контексте жаңғыртуға жол ашатынын зерделенеді. Осы орайда кроссверлік нышандар қазіргі қазақ прозасының интеллектуалдық-эстетикалық салмағын арттырып, оның мәдени-философиялық және педагогикалық әлеуетін ашатын басты факторлардың бірі ретінде бағаланады. **Түйін сөздер:** кроссвер жанры, қазіргі қазақ прозасы, жанрлық гибрид, постмодернизм, мифопоэтика, интертекстуалдық, глокализация, көркем шығарма.

Кіріспе. ХХІ ғасыр басындағы әдебиеттің даму бағыттарына көз жүгіртсек, дәстүрлі жанрлық шекаралардың бірте-бірте көмескіленіп, әртүрлі дискурстардың өзара кірігуі мен тоғысу үрдісінің белең алғанын аңғарамыз. Әдебиет теориясында «кроссвер» термині осы құбылысты сипаттайтын негізгі ұғым ретінде орнықты. Ағылшын тілінен аударғанда «өту, қиылысу» деген мағынаны білдіретін бұл термин әдебиеттану ғылымында екі бағытта қарастырылады: біріншісі – оқырман аудиториясының тоғысуы, яғни туынды балалар әдебиеті ретінде жазылса да, ересектердің сүйікті кітабына айналуы немесе керісінше сипат алуы; екіншісі – бір шығармада бірнеше жанрдың, стиль мен мазмұнның астасуы. Бұл феноменге анықтама берген әдебиет сыншысы С.Чупринин кроссверді «әр түрлі авторлардың қаламынан туған, екі немесе одан да көп танымал кітаптың сюжеттік желілері мен кейіпкерлері бір арнада тоғысатын туынды» [1, 210] – деп түсіндіреді. Ғалым кроссвердің қазіргі мәдени кеңістікте, соның ішінде музыка мен кино өнерінде де кеңінен қолданылып жүргенін жазады. Сонымен қатар, бірқатар зерттеулер

«кроссвер» терминінің 1990 жылдары Ж.Роулиннің «Хэрри Поттер» топтамасы [2, 102] жарық көргеннен кейін БАҚ беттерінде жиі қолданыла бастағанын, осылайша әдебиет тарихында бұрыннан бар, бірақ әлі атауы берілмеген құбылысты айқындағанын көрсетеді. Канадалық әдебиеттанушы С.Беккеттің осы жанрды зерттеп жазған монографиясы кроссвер құбылысын жаһандық деңгейде талдаған іргелі еңбектердің қатарына жатады. Ғалым кроссвер әдебиетінің басты ерекшелігі ретінде оқырманның жас ерекшелігіне қатысты қалыптасқан шектеулердің жойылуын атайды [3, 25]. Сондай-ақ бұл үрдістің әдеби канондарды, оқырман талғамын, автордың мәртебесін, тіпті баспа ісі мен кітап саудасының қалыптасқан жүйесін өзгертіп жатқанын нақты деректермен негіздейді. Осы бағытта британ ғалымы Р.Фалконер де кроссверлік романның оқырманға әсер ету ерекшеліктерін зерделей келе, *kiddult literature* (*kid* – бала, *adult* – ересек), яғни «балалар мен ересектерге ортақ әдебиет» ұғымын ғылыми айналымға енгізді [4]. Отандық ғылымда да бұл құбылыс өзекті болып отыр, кейінгі зерттеулерде қазіргі қазақстандық ертегі жанры фольклорлық және авторлық формалардың диалогы негізінде қалыптасатын синтетикалық көркем жүйе, «метажанр» ретінде қарастырылып, оның мифопоэтикалық негіздері мен ұлттық сана-сезімді сақтаудағы рөлі талданады, сондай-ақ фольклорлық архетиптер мен авторлық баяндау тәсілдерінің тоғысуы ұлттық сананы жаңғыртудың басты құралы ретінде анықталады [5, 158].

Жанрлық шекаралардың тұтасуы мен түрленуінің теориялық бастаулары М.М.Бахтиннің полифониялық роман мен гетероглоссия концепцияларынан, Ю.Кристевааның интертекстуалдық теориясынан, сондай-ақ Ж.Женеттің транстекстуалдық тұжырымдарынан тамыр тартады. Бұған қоса, Х.Бабаның постколониалдық *hybridity*, яғни «гибридтік» теориясы жанрлардың тоғысуын ауқымды мәдени-тарихи құбылыс тұрғысынан талдауға жол ашады [6]. Аталған ғылыми тұжырымдар кроссверді жанрлық санат ретінде ғана емес, заманауи мәдениеттің өзекті құбылысы ретінде де қарастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі қазақ прозасы жаһандық әдеби даму көшінен қалыс қалмай, Тәуелсіздік дәуірінде елеулі көркемдік ізденістер жасады. Постмодернистік эстетика, неомифологизм мен гибридік жанрлар М.Мағауин, Т.Әсемқұлов, Д.Амантай, А.Кемелбаева, Т.Әбдік, А.Алтай, М.Омарова, З.Наурызбаева, М.Мәлік, т.б. сынды қаламгерлердің шығармаларында көрініс тапты. Аталған авторлардың туындыларында тарихи дерек пен мифологиялық таным, реалистік баяндау мен сюрреалистік бейнелер, фольклорлық дәстүр мен постмодерндік ирония шебер астасып жатады.

Мақаланың өзектілігі қазіргі қазақ прозасындағы жанрлық түрленулер мен кроссверлік нышандарды ғылыми негізде зерделеу қажеттігінен туындайды. Қазақ әдебиетінің ғасырлар бойғы даму жолында ауыз әдебиеті мен жазба дәстүрдің, эпос пен лириканың, шежіре мен көркем сөздің синкретті байланысы бұрыннан бар. Сондықтан кроссвер жанрының ұлттық әдебиетіміздегі көрінісі тек батыстық үлгіге еліктеу емес, төл әдебиетіміздің ішкі эволюциялық дамуы мен тарихи-мәдени негізі бар құбылыс ретінде танылуы тиіс. Зерттеудің мақсаты – кроссвер жанрының теориялық негіздерін саралап, оның қазіргі қазақ прозасындағы көріністерін айқындау. Осыған орай, кроссвер ұғымына ғылыми анықтама беру, оның қалыптасу алғышарттарын зерделеу және шығармаларды талдау негізінде жанрлық тоғысулардың көркемдік қызметін талдау міндеттері қойылды. ХХІ ғасырда жанр ұғымы қасаң қағидалардан арылып, тарихи өзгермелі, ашық әрі динамикалық құрылымға айналды. Бұл тұрғыдан алғанда, кроссвер жанрын ұлттық әдебиеттің шығармашылық еркіндік пен жаңа жанрлық синтездерге ұмтылуының айқын айғағы деп бағалауға болады.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Мақаланың теориялық және әдістемелік негізін қазіргі қазақ прозасындағы жанрлық трансформациялар мен кроссверлік нышандарды кешенді талдауға бағытталған заманауи гуманитарлық әдістер жүйесі құрайды. Біріншіден, зерттеу барысында кроссвер құбылысын мәдени-тарихи және теориялық тұрғыдан негіздеу үшін жүйелі-сипаттамалық әдіс қолданылды. Бұл бағытта С.Беккет мен

Р.Фалконер сынды әдебиеттанушылардың кроссвер әдебиетінің жаһандық дамуы мен «балалар мен ересектерге ортақ әдебиет» концепциялары басшылыққа алынды. Аталған ғылыми пайымдар жанрлық шекаралардың жойылуын заманауи әдеби процестің заңдылығы ретінде пайымдауға мүмкіндік берді.

Екіншіден, қазіргі қазақ прозасын талдау барысында мифопоэтикалық және герменевтикалық талдау әдістері қолданылды. С.В.Ананьеваның тұжырымы бойынша, постмодерндік әдебиетте жазушылар «шындық пен қиял элементтерін шығармашылық тұрғыдан араластыруға, мифологиялық символдарды қолдануға жаңа мүмкіндіктер алады» [7, 3]. Бұл тәсіл туындылардағы көне мифтік архетиптердің, фольклорлық сарындар мен мистикалық элементтердің қазіргі урбанистік болмыспен астасуын, яғни глокализация деген атау алған үдерістің көркемдік қызметін анықтауға бағытталды. Әрі бұл үдеріс қазіргі қазақ прозасына да тән, өйткені миф көркем шығарманың құрылымына еніп, жаңа көркемдік сапаға ие болатыны, мәселен, прозалық шығармалар тақырыбының мифологиялық реминисценциялар арқылы берілуі отандық зерттеулерде де дәйектеледі [8, 191]. Үшіншіден, жанрлық синтез бен көпқабаттылықты ашу мақсатында Ю.Кристеваның интертекстуалдық және Ж.Женеттің транстекстуалдық тұжырымдары негізге алынды. Сонымен қатар, Х.Бабаның постколониалдық «гибридтік» теориясы қазақ прозасындағы ұлттық код пен жаһандық трендтердің тоғысуын мәдени контексте зерделеуге қолданылды. Зерттеу барысында кроссвер феноменін талдауға негіз болған іргелі теориялық еңбектерге шолу жасалды. Бұл еңбектер қазақ прозасындағы жанрлық тоғысулар мен көркемдік ізденістерді жаңаша пайымдауда теориялық-әдістемелік негіз болды.

Осы әдістердің синтезі қазақ прозасындағы кроссверлік нышандарды ұлттық сөз өнерінің интеллектуалдық және эстетикалық кемелденуінің көрінісі ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. Зерттеу материалы ретінде М.Мағауиннің «Қыпшақ аруы», Т.Әсемқұловтың «Бекторының қазынасы», Д.Әшімханұлының «Жынды жел» туындылары мен М.Омарованың «Емші апа», «Ақша іздеген бала», «Күзгі бір кеште» әңгімелері таңдалды. Бұл шығармалар қазіргі қазақ прозасындағы жанрлық шекаралардың көмескіленуін, адресат әмбебаптығын және онтологиялық-психологиялық иірімдерді жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді.

Талқылау мен бақылау. Кроссвер жанры – тарихи тамыры тереңде жатқан күрделі құбылыс. Әлемдік әдебиеттану ғылымында ол антика дәуіріндегі менипптік сатирадан, орта ғасырлардағы аралас формалар мен Қайта өрлеу дәуіріндегі эссе жанрынан бастау алып, романтизм мен модернизм кезеңдерінен өтіп, постмодернизм аясында мүлдем жаңа сипатқа ие болды. М.Бахтин «Романдағы дискурс» (1934) еңбегінде роман жанрының табиғатынан гибридік қасиетке ие екенін, оның өзге жанрларды өз бойына сіңіріп, көпдауысты полифония құрайтынын негіздеген [9]. Демек, кроссвер құбылысын әдебиетке сырттан келген жаңалық емес, роман жанрының ішкі табиғатынан туындайтын заңдылық деп қарастырған жөн.

Әдебиеттанушы С. Беккет кроссвер әдебиетінің екі негізгі бағытын ажыратады, атап айтсақ, «ересектерден балаларға» және «балалардан ересектерге» бағытталған шығармалар [3]. Алғашқы топтың классикалық үлгілері ретінде әлем әдебиетінен А.Сент-Экзюперидің «Кішкентай Ханзадасын» немесе Й.Гордердің «София әлемі» романын атауға болады. Ал екінші бағытқа Ж.Роулиннің «Хэрри Поттер» топтамасы мен Ф.Пуллманның «Қара материалдар» трилогиясы мысал болады. Әдебиеттегі рецепция және аударма мәселелерін зерттеп жүрген ғалым Е.Горенинцеваның пайымдауынша, мұндай шығармалардың әрі жасөспірімдерге, әрі ересектерге бірдей ұнауының сыры – мәтін құрылымындағы мағыналық қабаттардың сан алуандығында, яғни баланы қызықты сюжет баураса, ересек оқырман одан гөрі терең философиялық мәселелерге сүңгиді [11, 25].

Осы бағытта қазіргі қазақ прозасындағы адресат әмбебаптығы мен жанрлық трансформацияның бірегей үлгісі ретінде мектеп бағдарламасы мен театр сахнасына

жол тартып, көркем фильмге де айналып үлгерген А.Елгезектің «Болмаған балалық шақ» повесін атап өтуге болады. Шығармада балалық шақ пен ересек кезең, қатал шындық пен метафизикалық таным астасып жатыр. Автор тоқсаныншы жылдардың тұрмыстық реализмін кішкентай баланың тап-таза санасымен суреттей отырып, оның астарына терең философиялық сарындар мен рухани ізденістерді шифрлаған. Ересек оқырман үшін бұл шығарма өткен күнге терең талдау жасататын терең туынды болса, жас буынды кейіпкердің ішкі өсу жолы мен қалыптасу тарихы қызықтырады. Повестің бойындағы мұндай көпдеңгейлік шығарманы естелік-мемуар шеңберінен шығарып, жас ерекшелігіне қатысты шектеулерді жоятын кроссоверлік туынды деңгейіне көтереді [11].

Бүгінгі қазақ прозасында кроссовер жанрының сипаттары қазақ мифологиясын зерттеуші әрі жазушы З.Наурызбаеваның шығармашылығынан да айқын көрінеді. Оның Л.Калауспен бірлесіп жазған «Бату және көк бөрі» (2014) топтамасын отандық кроссовердің сәтті үлгісі деуге толық негіз бар. Шығармада қазіргі Алматы жасөспірімдерінің бастан кешкендері көне түркілік мифтермен астасып жатыр. Миф кейіпкері Аспара ханзада мен Есік қорғанынан табылған «Алтын адам» бейнелері заманауи урбанистік ортаға шебер бейімделген. Авторлар ежелгі мифтерді «фэнтези, детектив және экшн» элементтерімен ұштастыра отырып, оны бүгінгі оқырманға түсінікті тілде ұсынады. Тіпті шығармадағы «Хэрри Поттерге» жасалған сілтемелер де жаһандық трендтерді ұлттық таныммен сабақтастырудың, яғни глокализацияның жарқын көрінісі. Рецептивті эстетика тұрғысынан келгенде, мұндай туындыларда оқырман тек бақылаушы ғана емес, мифтік жұмбақтарды кейіпкерлермен бірге шешетін белсенді қатысушыға айналып, автормен интеллектуалдық диалогқа түседі.

Кроссовер әдебиетінің өркен жаюына баспа ісіндегі жаңа үрдістер де айтарлықтай ықпал етеді. Отандық кеңістікте бұл бағытта «Steppe & WORLD» баспасының қызметі ерекше. Баспаның негізін қалаушы Р. Кадер «Хэрри Поттер» топтамасын қазақ тіліне сапалы аударту арқылы отандық оқырманның кроссоверлік талғамын қалыптастырып, әлемдік деңгейдегі әмбебап әдебиеттің ана тіліміздегі аясын кеңейтті. Сондықтан кроссоверлік аудармалардың көркемдік және жанрлық ерекшеліктерін зерттеу де – қазіргі әдебиеттанудың кезек күттірмейтін мәселелерінің бірі.

Кроссовер ұғымы тек оқырман аудиториясымен ғана шектелмейді. Қазіргі ғылымда *crossover genre*, *cross-genre*, *hybrid genre* терминдері әртүрлі жанрлық нышандарды біріктіретін туындыларды сипаттау үшін жиі қолданылады. Мысалы, тарихи роман мен фантастиканың тоғысуынан туған стимпанк жанры, детектив пен философиялық эссенің астасуы немесе мемуар мен көркем прозаның бірлігінен туған автофикшн жанры осыған дәлел. Жанрлардың осылайша араласу түрлерін Ж. Женетт «архитекстуалдық» концепциясы аясында қарастырады [12].

Х.Бабаның постколониалдық «гибридтік» теориясы кроссовер құбылысын кеңірек мәдени контексте түсінуге жол ашады. Зерттеушінің пайымдауынша, отарлық кезеңді бастан өткерген кез келген мәдениеттің табиғаты гибриді болып келеді, себебі ол отаршылдық мұра мен жергілікті танымның тоғысуынан туындайды [6]. Бұл тұжырымды посткеңестік елдердің бірі ретінде Қазақстан әдебиетіне де қатысты деуге болады. Отандық проза түркі-көшпелі дәстүрді, кеңестік кезең мұрасын және батыстық постмодернизмді өз бойына қатар сіңіріп отыр. Сондықтан қазақ прозасындағы кроссоверлік сипат – тарихи-мәдени қажеттіліктен туған заңды құбылыс.

Л.Хатчеонның іргелі еңбегіндегі «тарихи-графиялық метафикция» ұғымы да кроссовер жанрын талдауда маңызды рөл атқарады. Зерттеушінің пікірінше, қазіргі әдебиет тарихи дерек пен көркем қиялды біріктіру арқылы тарихтың репрезентативтік сипатын ашады [13]. Бұл концепция қазақ әдебиетіндегі тарихи факт пен мифтік ойлаудың тоғысуынан туған шығармаларды зерделеуге мол мүмкіндік береді. Осы орайда Т. Менисенің кроссоверді фанфикшн мәдениетімен байланыстырып, оны бірнеше мәтіннің сюжеттері мен образдарын тоғыстыратын дербес шығармашылық сала ретінде тануы да назар аударарлық дүние [14, 77]. Бұл зерттеу кроссовердің тек оқырман үдесінен

шығу құралы ғана емес, мәтінге аналитикалық әрі шығармашылық тұрғыдан келудің жемісі екенін айқындап, оның ғылыми мәртебесін бекіте түседі.

Кроссовер құбылысын бір шығарма аясында бірнеше жанрдың, стиль мен мазмұнның астасуы тұрғысынан қарастырсақ, қазіргі қазақ прозасындағы трансформациялық процестердің, соның ішінде тарихи сана мен мифологиялық танымның синтезделу үрдісін байқаймыз. Бұл бағыттағы ізденістер әдеби туындының құрылымдық сипатын кеңейтіп, уақыт пен кеңістік шекараларын шартты ұғымға айналдырды. Бірқатар отандық ғалымдар баса назар аударған «қазіргі қазақ прозасындағы жаһандық әдеби дәстүрлер мен инновациялық көркемдік ізденістердің интеграциясы» кроссоверлік жанрдың негізгі белгілерінің біріне жатады [15, 234]. Осы тұрғыдан алғанда, М.Мағауиннің «Қыпшақ аруы» хикаятын кроссовер жанрының табиғатына сай зерделесек, бұл шығармада әртүрлі ғасырлар, бір-біріне ұқсамайтын кеңістіктер және шынайы өмір мен тылсым мистика біртұтас көркем әлемге айналып, қабысып кеткенін байқаймыз. Кроссовер жанрының тағы бір ерекшелігі – әртүрлі әлемдерді немесе өлшемдерді бір арнаға тоғыстыру болса, автор мұны бірнеше бағытта шебер жүзеге асырған. Автор уақыт пен кеңістік категорияларын шебер жымдастыру арқылы ХХ ғасырдың кеңестік шындығы мен ХІІ ғасырдағы ежелгі қыпшақ дәуіріндегі оқиғаларды қатар өрбітеді. Шығарма кейіпкері мүсінші Саржанның өз өткенін танып, сегіз жүз жылдық уақыт шекарасын аттап өтуі – уақыттар арасындағы байланыстың шырқау шегі. Бұл тәсіл кейіпкердің 1173 жылғы қыпшақ жұртына оралуы және 2004 жылы осы заманмен қайта байланысқа шығуы арқылы көркемдік шешім тауып, тарихи жадының үздіксіздігін айқындайды.

Шығармадағы мистика мен реализмнің ұштасуы нәтижесінде өлі тас пен тірі адамның, иллюзия мен шындықтың аражігі жойылып, өнер туындысының тірілу процесі бейнеленеді. Шығарма басында альбомдағы суретте бар болғаны мойны жұлынған, оң жақ беті қабыршақтана ұшып түскен жансыз балбал тас ретінде көрінген Қыпшақ аруы, кейін Ворошиловград музейінде Саржанның алдынан шығады. Бұдан соң ол тас қалыбынан ажырап, тірі, жас келіншек бейнесінде Саржанның шеберханасына келіп, онымен тілдеседі, яғни мұнда Қыпшақ аруы археологиялық жәдігер ретінде ғана емес, суреткер махаббаты арқылы қайта жаңғырған тірі рух деңгейінен көрінеді. Бұл мистикалық сабақтастық екі өнер иесінің – жазушы мен мүсіншінің тағдыр параллелімен толығымен түседі. Мұны шығармада Саржанның жазушыға: «Екеуіміз – бір кісі. Қай заманда жасасақ та. Сен деген – мен. Мен деген сен. Біртұтас тұлғамыз» [16, 96], – дегенінен аңғаруымызға болады. Мүсінші тас қашау арқылы, ал жазушы сөз құдіретімен ұлт тарихын жаңғыртып, идеологиялық қыспақтан жоғары тұратын мәңгілік өнердің құдіретін танытады. Осылайша, М. Мағауин әртүрлі дәуірлер мен психологиялық-мистикалық элементтерді бір арнаға тоғыстыра отырып, ұлттық рухтың уақыт пен кеңістікке бағынбайтын мәңгілік сипатын ашады.

Қазіргі қазақ прозасындағы кроссоверлік сипаты бар, фольклорлық-мифологиялық таныммен астасқан бүгінгі қала болмысын айғақтайтын бірегей туындының бірі – Т. Әсемқұловтың «Бекторының қазынасы» әңгімесі [17]. Шығарманың табиғатында «Ер Төстік» ертегісіндегі Бекторы бейнесі мен Алматының түнгі өмірі, тылсым әлем мен әлеуметтік реализм элементтері өзара жымдасқан. Жазушы көне жын-перілер туралы мифті жаңа заманның экзистенциалдық таңдау мәселесімен ұштастыра жаңғыртады. Бұл үрдіс қазіргі әдебиеттанудағы: «Қазіргі қазақ романдары мен әңгімелеріндегі фольклорлық элементтерді ежелгі эпостардың, мифтердің немесе ауызша дәстүрлердің заманауи көрінісі деп қарастыруға болады» [18, 64] деген тұжырыммен толық үндеседі. Бекторының Қайырболдыға сегіз миллион долларлық жүзік сыйлауы және оның тірі жүрегін мәрмәрға алмастыруын мифтік архетиптердің жаһандық капитализм дәуіріндегі жаңа кейпі деуге болады. Автор мифологиялық кейіпкерді бүгінгінің «бай қызы» бейнесінде суреттеу арқылы кроссовер әдебиетіне тән уақыт пен кеңістік шекараларының шарттылығын аша түседі. Шығарманың құрылымдық ерекшелігі оның балалар мен ересектерге бірдей ортақ «әмбебап» сипатынан көрінеді. Егер балалар үшін мектеп бағдарламасына енген бұл туынды Бекторы мен Ер Төстік желісіндегі ертегінің заманауи жалғасы болса, ересек

оқырман мұнан адамның рухани азуы, иман мен нәпсінің күресі, тіпті трансұлттық капиталдың құдіреті туралы терең пәлсапалық түйін табады. Т.Әсемқұлов кейіпкер тағдырын Сағындық пен Қайырболды параллелі арқылы өріп, бірнеше өмір жолын бір арнаға тоғыстырады. Осылайша, «Бекторының қазынасы» – жанрлық қасаң қағидаларды бұзып, мифтік сана мен постмодернистік баяндауды, әлеуметтік драма мен фэнтези нышандарын тұтастырған қазақ прозасындағы кроссвер жанрының үлгісі бола алады.

Зерттеуші Г.Р.Сәулембектің пайымдауынша, қазіргі қазақ прозасы «постмодерндік дәуірдің көркемдік ерекшеліктерін қабылдай отырып, дәстүрлі эпикалық, романтикалық, реалистік жанрлық моделдердің барлығын бір туындыда тоғыстыру арқылы жаңа жанрлық формациялар тудырды» [19, 89]. Осындай жанрлық синкретизм мен кроссверлік сипаттың жарқын бір көрінісі ретінде жазушы Д.Әшімханұлының «Жынды жел» әңгімесін атауға болады. Туындыда шынайы өмір реализмі мен мифологиялық аңыз-әфсана, сондай-ақ балалар әдебиетінің элементтері бір арнада шебер тоғысқан. Басты кейіпкер – қиялы жүйрік он бір жасар бала, ол ауылдағы қарапайым қойшының үйінде жатып, батыс әдебиетінің классикалық шытырман оқиғалы романдарын, атап айтқанда «Капитан Гранттың балалары», «Том Сойер» сынды шығармаларды оқиды. Оқырманының санасында кітаптағы қазына іздеу мотивтері мен қазақ даласындағы көне обалар туралы тарихи таным үндесіп, шығарма бойында кроссверлік интертекстуалдық байланыс түзеді. Сонымен қатар, баланың науқастануы кезінде ауылға келген емші шалдың есте жоқ ескі замандағы «Алас тайпасы» туралы айтқан аңызы негізгі сюжетке кірігіп, шығарманың ішінен жаңа неомифологиялық мәтін тудырады да, жанрлық шекараны мүлде кеңейтіп жібереді.

«Жынды жел» шығармасы кроссвер әдебиетінің негізгі шарттарының бірі – оқырман жасына қатысты шектеулердің жойылуын толықтай қанағаттандырады. Әңгіме формалды түрде жас баланың көзқарасымен баяндалғанымен, көтеріп отырған мәселесі ересектерге, тіпті тұтас ұлтқа арналған философиялық трагедия. Емші шал аңызды айтар алдында баланың әкесіне: «Бала тыңдағанмен қазір бәрін түсінбейді... Бірақ кейін, есейе келе мұндағы әрбір сөз жадында қайта жаңғырып, қатты ойланатына менің күмәнім жоқ», [20, 77] – деп ескертеді. Бұл – автордың кроссверлік мәтіннің қос адресатқа бағытталғанын ашық меңзеуі. Бала емші шалдың аңызын шытырман оқиға немесе «үрейлі, қорқынышты кино» ретінде қабылдап, ондағы зұлымдықтарды бұрын оқыған кітаптарындағы көріністермен салыстыра тыңдаса, әкесі оның астарындағы ауыр саяси-әлеуметтік шындықты ұғынып, іштей егіледі.

Идеялық-тақырыптық тұрғыдан алғанда, әңгімедегі Алас тайпасы туралы аңыз мәдени-тарихи құбылыстардың тоғысуы мен постколониалдық «гибридтік» теориясымен де тікелей үндеседі. Ертедегі тайпаның кенеттен алтынға қызығуы, жат жұрттықтар әкелген «жындысуға» елітуі, шығармада бүгінгі жаһандану дәуіріндегі технология мен бөтен мәдениеттің символы ретінде алынған сырттан келген «қара кемпірдің айнасына» телміріп, «ақ қатынның» жалған құндылықтарының жетегінде кетуін дәстүрлі қоғам мен жат пиғылдың кроссверлік қақтығысы ретінде бағалауға болады. Түрлі кеселдерден тайпа адамдарының туған тілін ұмытып, тілі басқа болып шығуы, сөйтіп тайпаның «тірі өлікке» айналуы – тұтас бір ұлттық кодтың жойылу қаупін бейнелейтін метафора. Бұрынғы дәуірдің аңызы арқылы қазіргі қоғамдағы рухани дағдарысты сипаттаған бұл шығарманы заманауи әдебиеттегі әртүрлі дискурстардың астасу құбылысын дәлелдейтін кроссверлік туындыға жатқызуға толық негіз бар.

Қазіргі қазақ әдебиетіндегі осындай кроссверлік сипатқа ие, жанрлық және тақырыптық шекараларды еркін қиып өтетін көрнекті мысалдардың бірі – Мадина Омарованың прозасы. Қаламгердің әңгімелерінде шынайы өмір мен мистикалық, сюрреалистік сарындар бір-бірімен тығыз тоғысып, гибриді мәтін түзеді. Мәселен, «Емші апа» әңгімесінде қаланың қатаң прагматизмі мен ауылдағы дәстүрлі мистикалық таным арасындағы қақтығыс анық байқалады [21, 119]. Қалалық кейіпкер жұмыстың қамымен ауылдағы емші кемпірдің ертеңіне келу туралы өтінішін орындай алмай, өзін іштей кінәлайды. Автордың мұндай туындыларында қаланың тас көшелері мен бөтен

адамдар әлемі ауылдың қарапайым да қоңыр тіршілігімен кроссоверлік байланысқа түсіп, қалыптасқан әлеуметтік-тұрмыстық шекараны бұзады.

«Ақша іздеген бала» және «Таң алдында» сияқты әңгімелерінде қаламгер ересектерге тән күрделі әлеуметтік және экзистенциалдық мәселелерді кішкентай баланың санасы арқылы береді. Әжесінің өлімінен қорқып, «бұл үйде кім қалады, мені кім қарсы алады?» [21, 125] деп жалғыздықтан үрейленген немесе ауылына, анасына қайту үшін көшеден ақша іздеп, отбасындағы өгейсітудің құрбаны болған шарасыз балалардың [21, 131] психологиялық трагедиясы оқырман аудиториясының жас шектеуін көмескілеп, балалар мен ересектер дискурсын бір арнаға сәтті тоғыстырады.

М.Омарова прозасындағы кроссоверлік үрдістің тағы бір көрінісі ретінде онтологиялық шекаралардың, яғни шынайылық пен тылсымның, өмір мен өлімнің тұтасуын атауға болады. «Күзгі бір кеште» әңгімесінде автор қарапайым қалалық тұрмысқа мистикалық элементті – өмірде мүлде жоқ Жанна есімді кішкентай елес қызды енгізеді [21, 138]. Бас кейіпкердің елес қызбен кәдімгі тірі адамша сөйлесіп, шай ішуі және оның сүйріктей саусақтарын өз қолымен сезінуі шынайылық пен сюрреализмнің арасын толықтай жояды. Автор бұл кроссоверді үлкен қаладағы, миллионнан астам халықтың ортасындағы адамның жан түршігерлік жалғыздығы мен үрейін көрсету үшін метафоралық құрал ретінде асқан шеберлікпен қолданған. Бұл қазақ прозасындағы кроссовердің тек формалық емес, терең философиялық-психологиялық қызмет атқаратынын дәлелдейді.

Тұжырымдай келгенде, жоғарыда талданған туындыларды қазіргі қазақ прозасындағы кроссоверлік үрдісті талдаудың бастамасы деуге болады. Ұлттық әдебиетімізде бұл қырынан зерделеуді қажет ететін, жанрлық шекарасы ашық туындылар өте көп және оларды талдау алдағы зерттеулердің еншісінде болмақ.

Нәтижелер. Зерттеу барысында қарастырылған теориялық тұжырымдар мен қазіргі қазақ прозасындағы нақты көркемдік үлгілерді талдау нәтижесінде бірқатар ғылыми қорытындылар айқындалды. Ең алдымен, ұлттық әдебиеттегі кроссовер құбылысы тек оқырман аудиториясының жас ерекшелігіне қатысты тоғысуымен ғана шектелмей, оның жанрлық-стильдік табиғатының күрделенуіне алып келгені белгілі болды. М.Мағауин, Т.Әсемқұлов, Д.Әшімханұлы, М.Омарова сынды авторлардың шығармаларындағы тарихи дерек пен мифологиялық танымның, реалистік баяндау мен мистикалық сарындардың өзара кірігуі дәстүрлі жанрлық шекараларды кеңейтіп, әдебиетімізде жаңа типтегі гибриді формалардың орныққанын көрсетеді. Бұл үдеріс ұлттық сөз өнерінің заманауи жаһандық трендтерге бейімделу қабілетін танытып қана қоймай, төл әдебиетіміздің ішкі эволюциялық дамуының заңды жемісі екенін айғақтайды.

Сонымен қатар, қазіргі қазақ прозасындағы «балалар мен ересектерге ортақ әдебиет» үлгілері адресат әмбебаптығы қағидасын толықтай қанағаттандыратыны дәлелденді. Мәселен, бала образы арқылы берілген философиялық-психологиялық иірімдер оқырманның жас деңгейіне қарай әртүрлі мағыналық қабаттардың ашылуына жол ашады. Бұл бағыттағы шығармалар жасөспірім оқырманды сюжет динамикасымен баураसा, ересек аудиторияны терең философиялық-экзистенциалдық астарымен және мәдени кодтарды шифрлауымен қызықтырады. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ әдебиетіндегі кроссоверлік нышандар – жазушының интеллектуалдық ізденістері мен оқырманның рецептивтік талғамының жаңа деңгейге көтерілгенін білдіретін маңызды көркемдік көрсеткіш.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, кроссоверлік сипаттағы туындылар ұлттық мифологиялық архетиптерді қазіргі қалалық ортаға шебер бейімдеу арқылы жас буынның тарихи жады мен мәдени бірегейлігін жаңғыртуға қызмет етеді. Шығармалардағы сюрреалистік элементтер мен тылсым дүниелердің күнделікті тұрмыспен астасып жатуы әдебиеттің танымдық көкжиегін кеңейтіп, онтологиялық мәселелерді көркемдік деңгейде зерделеуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Қазіргі қазақ прозасындағы көркемдік ізденістерді саралай келе, әдебиетіміздің жанрлық жүйесінде түбегейлі сапалық өзгеру үдерісі жүріп жатқанын көреміз. Осы тұрғыдан алғанда, кроссоверге берген анықтамамызға сай, «дәстүрлі жанрлық қалыптар мен адресаттық шектеулерді жойып, бір туынды бойында бірнеше

дербес стильдік қабаттар мен оқырман аудиторияларын тоғыстыратын феномен» – ұлттық сөз өнерінің жаңа интеллектуалдық деңгейге көтерілгенінің басты көрсеткіші. Зерттеу барысында талданған М.Мағауин, Т.Әсемқұлов, Д.Әшімханұлы мен М.Омарова шығармалары кроссверлік сипаттың ұлттық мифологиялық код пен заманауи философиялық пайымның заңды синтезі екенін дәлелдеді.

Бұл үдеріс әдебиеттің коммуникативтік табиғатын өзгертіп, оны «балалар» немесе «ересектер» деп бөлудің шартты бола алатынан айқындап берді. Кроссверлік мәтіндердің көпқабатты болуы авторға бір мезетте әртүрлі деңгейдегі оқырманмен диалог орнатуға мүмкіндік береді. Бұл қазақ прозасындағы эстетикалық қабылдаудың жаңа парадигмасы қалыптасқанының айғақтайды.

Қорыта айтқанда, қазақ әдебиетіндегі кроссверлік нышандар – жаһандық мәдени ағымдар мен төл танымның тоғысқан нүктесі. Шығармалардағы уақыт пен кеңістік шекараларының жойылуы, миф пен реализмнің жымдасуы ұлттық әдебиеттің көркемдік қуатын арттырып, оның әмбебаптық сипатын бекіте түсті. Мақаланың ғылыми қорытындылары болашақта жанрлардың тоғысуы мен кроссверлік әдебиеттің теориялық мәселелерін кешенді зерттеуге, сондай-ақ заманауи прозаның поэтикалық ерекшеліктерін жаңаша пайымдауға ғылыми-әдістемелік негіз бола алады.

Әдебиеттер

1. Чупринин С. Кроссвер // Чупринин С. Русская литература сегодня: жизнь по понятиям. – М.: Время, 2007. – 584 с.
2. Садовникова В.В., Садовникова Т.В. Кроссвер как продуктивная модель строения текста в современной детской литературе // Сборник конференции. – Челябинск, 2023. – С. 102–106.
3. Beckett S.L. Crossover Fiction: Global and Historical Perspectives. – London: Routledge, 2008. – 346 p.
4. Falconer R. The Crossover Novel: Contemporary Children's Fiction and Its Adult Readership. – New York: Routledge, 2009. – 224 p.
5. Yerzhanova F.M., Ibraeva Zh.B., Mukanova Zh.R. Reinterpreting the Fairy Tale: Modern Trends in Kazakhstan Children's Literature // Bulletin of the Eurasian Humanities Institute. – 2026. – №1. – P. 151-161. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2026-1.15>
6. Bhabha H. The Location of Culture. – London: Routledge, 1994. – 285 p.
7. Ananyeva S.V. Postmodern Vision of the World in Modern Literature // Keruen. – 2021. – Vol. 71. – №2. – P. 1-7. DOI: <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2021.2-03>
8. Тоқсамбаева А.О. Қазіргі қазақ прозасының көркемдік ерекшелігі // Еуразия гуманитарлық институтының хабаршысы. – 2022. – №3. – Б. 188-196. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2022-3.18>
9. Бахтин М.М. Дискурс в романе. – М.: Художественная литература, 1975. – 504 с.
10. Горенинцева В.Н. Стратегии перевода кроссвер-литературы (на материале русскоязычных версий эпического фэнтези Р. Адамса «Обитатели холмов») // Текст. Книга. Книгоиздание. – 2018. – № 18. – С. 24-43. DOI: <https://doi.org/10.17223/23062061/18/2>
11. Елгезек А. Болмаған балалық шақ. Қазақы бестселлер (8-басылым). – Алматы: Абай, 2024. – 208 б.
12. Genette G. Palimpsests: Literature in the Second Degree. – Lincoln: University of Nebraska Press, 1997. – 490 p.
13. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction. – New York: Routledge, 1988. – 268 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203358856>
14. Менисе Т. Классический текст детской литературы в рецепции современной массовой культуры: кроссверы по сказке Х.-К. Андерсена «Снежная королева» // Детские чтения. – 2019. – № 15. – С. 75-92. DOI: <https://doi.org/10.31860/2304-5817-2019-1-15-75-92>
15. Sultangaliyeva R.B., Konyrkhanova A.A., Mussabekova U.E., et al. Integration of World Literary Traditions and Innovative Artistic Searches in Contemporary Kazakh Prose // Forum for Linguistic Studies. – 2024. – Vol. 6. – №6. – P. 234-248. DOI: <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.7098>

16. Мағауин М. Қыпшақ аруы. – Алматы: Атамұра, 2007. – 256 б.
17. Әсемқұлов Т. Бекторының қазынасы. Өңгіме. URL: <https://twi.kz/ocNG>
18. Sultan K., Bekpenbetova S., Tuguzbayeva G., et al. Intertextuality in Modern Kazakh Prose: Enhancing Cultural Identity and Academic Success in Higher Education // Journal of Ethnic and Cultural Studies. – 2024. – Vol. 11. – №4. – P. 78-95. DOI: <https://doi.org/10.29333/ejecs/2408>
19. Сәулембек Г.Р. Қазіргі қазақ прозасындағы постмодернизм. – Алматы: Дарын, 2023. – 199 б.
20. Әшімханұлы Д. Көптомдық шығармалар. Т2. Ақшоқы. Өңгімелер мен әдеби эсселер, мақалалар. – Астана: Нұр-Астана, 2016. – 480 б.
21. Омарова М. Қадір түні: Проза. – Алматы: Жалын, 2012. – 320 б.

Ж.Ш. ДИЛЬДЕБАЕВА, К.С. АХМЕТ

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

ЖАНР КРОССОВЕР В ЛИТЕРАТУРЕ И СОВРЕМЕННАЯ КАЗАХСКАЯ ПРОЗА

Аннотация. В статье комплексно исследуется феномен кроссовера в современной казахской прозе через призму жанровой трансформации, универсальности адресата и интертекстуальных связей. Актуальность исследования обусловлена необходимостью научного обоснования процесса размывания традиционных жанровых границ, распространения тенденции «литературы для детей и взрослых» (kiddult literature) и интеграции национального кода с глобальными культурными трендами. Цель работы – выявить признаки кроссовера в произведениях М. Мағауина, Т. Асемқұлова, Д. Ашимханұлы и М. Омаровой, определив их мифопоэтические основы и значимость в сохранении культурной идентичности. В ходе исследования применены системно-описательный, мифопоэтический, герменевтический и интертекстуальный методы анализа. Результаты анализа доказывают, что фольклорные элементы в современных казахских романах и рассказах являются актуальным художественным воплощением древних эпосов, мифов и устных традиций. Природа кроссовера рассматривается не только как жанровый синтез, но и как способ установления автором интеллектуального диалога с аудиторией разных возрастных категорий. Установлено, что сочетание мифических образов с элементами реальности расширяет коммуникативное пространство литературы и способствует возрождению национальных культурных кодов в глобальном контексте. Элементы кроссовера оцениваются как один из ключевых факторов, повышающих интеллектуально-эстетический вес современной казахской прозы и раскрывающих ее культурно-философский и педагогический потенциал.

Ключевые слова: жанр кроссовер, современная казахская проза, жанровый гибрид, постмодернизм, мифопоэтика, интертекстуальность, глокализация, художественное произведение.

ZH.SH. DILDEBAYEVA, K.S. AKHMET

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

CROSSOVER GENRE IN LITERATURE AND CONTEMPORARY KAZAKH PROSE

Annotation. The article comprehensively examines the phenomenon of crossover in modern Kazakh prose through the lens of genre transformation, audience universality, and intertextual connections. The relevance of the study is driven by the need for a scientific substantiation of the blurring of traditional genre boundaries, the rise of “literature for children and adults” (kiddult literature), and the integration of national identity with global cultural trends. The research aims to identify crossover features in the works of M. Magauin, T. Asemkulov, D. Ashimkhanuly, and M. Omarova, determining their mythopoetic foundations and significance in preserving cultural

identity. Systemic-descriptive, mythopoetic, hermeneutic, and intertextual analysis methods were employed during the study. The findings demonstrate that folkloric elements in modern Kazakh novels and short stories represent a contemporary artistic manifestation of ancient epics, myths, and oral traditions. The nature of crossover is viewed not merely as a genre synthesis but as an authorial strategy to establish an intellectual dialogue with audiences of varying age groups. Furthermore, the study explores how the fusion of mythical imagery with realistic elements expands the communicative scope of literature and facilitates the revitalization of national cultural codes within a global context. Crossover elements are evaluated as a primary factor enhancing the intellectual and aesthetic weight of modern Kazakh prose, revealing its profound cultural, philosophical, and pedagogical potential.

Keywords: crossover genre, modern Kazakh prose, genre hybrid, postmodernism, mythopoetics, intertextuality, glocalization, literary work.

References

1. Chuprinin S. Krossover // Chuprinin S. *Ruskaia literatura segodnā: jizn po ponātiām*. – M.: Vremä, 2007. – 584 s.
2. Sadovnikova V.V., Sadovnikova T.V. Krossover kak produktivnaia model stroenia teksta v sovremennoi detskoii literature // *Sbornik konferensii*. – Cheläbinsk, 2023. – S. 102–106.
3. Beckett S.L. *Crossover Fiction: Global and Historical Perspectives*. – London: Routledge, 2008. – 346 p.
4. Falconer R. *The Crossover Novel: Contemporary Children's Fiction and Its Adult Readership*. – New York: Routledge, 2009. – 224 p.
5. Yerzhanova F.M., Ibraeva Zh.B., Mukanova Zh.R. Reinterpreting the Fairy Tale: Modern Trends in Kazakhstan Children's Literature // *Bulletin of the Eurasian Humanities Institute*. – 2026. – №1. – P. 151–161. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2026-1.15>
6. Bhabha H. *The Location of Culture*. – London: Routledge, 1994. – 285 p.
7. Ananyeva S.V. Postmodern Vision of the World in Modern Literature // *Keruen*. – 2021. – Vol. 71. – №2. – P. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2021.2-03>
8. Toqsambaeva A.O. Qazırgı qazaq prozasynyñ körkemdik erekseligi // *Eurazia gumanitarlyq institutynyñ habarşysy*. – 2022. – №3. – B. 188–196. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2022-3.18>
9. Bahtin M.M. *Diskurs v romane*. – M.: Hudojestvennaia literatura, 1975. – 504 s.
10. Goreninseva V.N. Strategii perevoda krossover-literatury (na materiale ruskoiazycznych versi epicheskogo fentezi R. Adamsa «Obitateli holmov») // *Teks. Kniga. Knigoizdanie*. – 2018. – № 18. – S. 24–43. DOI: <https://doi.org/10.17223/23062061/18/2>
11. Elgezek A. Bolmağan balalyq şaq. Qazaqy bestseler (8-basylym). – Almaty: Abai, 2024. – 208 b.
12. Genette G. *Palimpsests: Literature in the Second Degree*. – Lincoln: University of Nebraska Press, 1997. – 490 p.
13. Hutcheon L. *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. – New York: Routledge, 1988. – 268 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203358856>
14. Menise T. Klasicheski teks detskoii literatury v resepsii sovremennoi masovoi kültury: krossovery po skazke H.-K. Andersena «Snejnaia koroleva» // *Detskie chtenia*. – 2019. – № 15. – S. 75–92. DOI: <https://doi.org/10.31860/2304-5817-2019-1-15-75-92>
15. Sultangaliyeva R.B., Konyrkhanova A.A., Mussabekova U.E., et al. Integration of World Literary Traditions and Innovative Artistic Searches in Contemporary Kazakh Prose // *Forum for Linguistic Studies*. – 2024. – Vol. 6. – №6. – P. 234–248. DOI: <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.7098>
16. Mağauin M. Qypşaq aruy. – Almaty: Atamūra, 2007. – 256 b.
17. Äsemqulov T. Bektorynyñ qazynasy. Äñgime. URL: <https://twi.kz/ocNG>
18. Sultan K., Bekpenbetova S., Tuguzbayeva G., et al. Intertextuality in Modern Kazakh Prose: Enhancing Cultural Identity and Academic Success in Higher Education // *Journal of Ethnic and Cultural Studies*. – 2024. – Vol. 11. – №4. – P. 78–95. DOI: <https://doi.org/10.29333/ejecs/2408>
19. Säulembek G.R. Qazırgı qazaq prozasındağy postmodernizm. – Almaty: Daryn, 2023. – 199 b.
20. Äşimhanuly D. Köptomdyq şyğarmalar. T2. Aqşoqy. Äñgimeler men ädebi eseler, maqalalar. – Astana: Nür-Astana, 2016. – 480 b.
21. Omarova M. Qadır tüni: Proza. – Almaty: Jalyn, 2012. – 320 b.

Авторлар туралы мәлімет:

Дильдебаева Жайна Шынболатовна – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің докторанты, Алматы, Қазақстан.

Дильдебаева Жайна Шынболатовна – докторант Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Dildebayeva Zhaina Shynbolatovna – Doctoral Student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Ахмет Күләш Садыққызы – филология ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің доценті, Алматы, Қазақстан.

Ахмет Куляш Садыккызы – доктор филологических наук, доцент Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Akhmet Kulesh Sadyqkyzy – Doctor of Philology, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.